

TÜRKİYE CUMHURİYETİNİN KURULUŞUNDAN PLANLI DÖNEME KADAR OLAN DIŞ EKONOMİ POLİTİKASI

A. Kazım KIRIŞ (*)

Dış ekonomi politikası; herhangi bir ülkenin yabancı ülkelerle ekonomik ilişkilerini düzenleyen politikaların tümüdür. (Building, 1963, s. 1-5). Dış ticaret politikası ise literatürde bazen dış ekonomi politikası olarak da sunulmaktadır, fakat dış ticaret politikasını şu şekilde tarif edebiliriz; cari işlemler hesabında bilhassa ithalat ve ihracat kalemleri üzerindeki tüm hükümet faaliyetlerini kapsar; (7) başlıca dış ekonomi politikalarını : a- Dış Ticaret Politikası, b- Dış Yatırım Politikası, c- Dış Yardım Politikası olarak ayırabiliriz.

Pazarlama yönetimine dikkat etmeden yürütülen uluslararası ticaretin önemli bir bölümü de devletin organizasyonları tarafından yürütülen devlet ticaretidir ve ülkenin birbirine yaptıkları yardımlar uluslararası ticaretin bir türüdür ve uluslararası pazarlamada malların mübadelesinde işlemler, dış ticaretteki malların mübadelesinden çok daha karışıktır (Aktepe, 1983, s. 33-35). Uluslararası ticaret, mal ve hizmetlerin ayrıca sermayenin ulusal sınırlar dışına transferiyle ilgilidir. Uluslararası pazarlama ise daha küçük bir alanı kapsayabilir. Örneğin; sadece ülke dışındaki bir malın satışıyla ilgili konuları veya sadece bir işletmeyi inceleme konusu olarak seçebilir.

Dış Ekonomi Politikası'nın Amaçları: Uluslararası ticari ilişkileri karşılıklı olarak geliştirip ekonomik büyümeyi ve refahı sağlamak, ekonomide diğer ülkelerle işbirliğinde karlılığı ve devamlılığını sağlamak, döviz gelirleri sağlamak, tesisler kurup iş alanları yaratmaktır.

Dış ekonomi politikasının amaçlarını şu başlıklar altında da sıralayabiliriz:

a. Ekonomik refah, b- Kendi kendine yeterli bir ekonomi ekonomi politikası değil de ülkeler arası ilişkileri hızlandıracak bir ekonomi politikası izleyerek diğer ülkelerden soyutlanmamak, c- Kota ve tarife uygulamaları getirerek ekonomiyi korumak, d- Tam isdihtamı sağlamak, e- Ekonomik kalkınmayı sağlamak, f- Ödemeler dengesini sağlamak (Karluk, 1990, 10-16).

(*) Yrd.Doç.Dr. I.Ü.İ.İ.B.F. Öğretim Üyesi.

Ülkelerin izlemiş oldukları ekonomi politikalarını; iç ekonomi politikaları ve dış ekonomi politikaları olarak tam manasıyla ikiye ayırmak mümkün değildir, iç ekonomi politikaları ve dış ekonomi politikaları olarak tam anlamıyla ikiye ayırmak mümkün değildir. Çünkü iç ekonomi politikalarını ilgilendiren konular o ülkenin dış ekonomi politikası konularıyla içiçedir ve birbirini tamamlar.

Dünyada tüm ülkelerin dış ekonomi politikalarının temel amaçlarından birisi; ekonomik kalkınmayı sağlamaktır. Türkiye ekonomisi geriye doğru incelendiğinde, planlı döneme gelinceye kadar ihracata teşvik konusunun dikkate alınmadığını ithal ikamesine ağırlık verildiğini görmekteyiz. İthal ikamesi politikasına göre; bir ülke, büyük oranda dışarıdan etmek yerine, yurt içinde üretimle ihtiyaçlarını karşılar. Ancak ithal ikamesi politikasını uygulayabilmek için o ülke ekonomisini dış rekabete karşı koruyucu bir takım dış ticaret politikaları geliştirmesi gerekir İthal ikamesi politikası ile bir ülke kendi sınırları içerisinde üretimi ve pazarlamayı hedef alır. İthal ikamesi politikasıyla güçlenip bir süre sonra diğer ülkelerle rekabet edecek güce ulaşabilirse o zaman yurt dışına üretim ve pazarlamayı hedef alabilir. Ancak ülke bu durumda ihracatı teşvik politikaları uygulamak ve geliştirmek zorundadır. Ayrıca ithal ikamesi politikasında; ülkenin yeterli teknolojiye, hammaddeye, kalifiye işgücüne, önemli derecede finansmana... vb bir çok faktöre ihtiyacı vardır. Eğer ülke bu saydığımız değerlere sahip değilse ve ülkedeki iç talebi karşılayamazsa ve bu arada üretimi uluslararası standartlara uygulayamazsa o ülkenin ekonomisi ileriye değil geriye gitme tehlikesiyle karşı karşıya kalacaktır. İşte Türkiye'de dönemler itibariyle ve izlenen politikalar itibariyle ortaya çıkan durumu bu çalışmada ele alacağız.

Gelişmekte olan ülkeler döviz ihtiyaçlarını karşılayabilmek için ihracata gereken önemi vermek zorundadırlar. Kısa dönemde ihracat; bir ülkenin ithalat için lüzumlu olan döviz ihtiyacını karşılayabilir, fakat uzun dönemde ihracat; ülkenin kalkınmasına ve dolayısıyla dünya ekonomisine olumlu katkılarda bulunmasına yardımcı olur. Örneğin gelişmekte olan ülkeler, gelişmiş olan ülkelere know-how, teknoloji, makine ve teçhizat ihtiyaçlarını karşılamak zorundadır. Fakat bu ihtiyaçları temin edebilmek için de dövize ihtiyacı olacaktır. İşte döviz ihtiyaçlarını karşılayabilmek için gelişmekte olan ülkelerin dış ekonomi politikalarına gereken önemi vermek zorundadırlar.

Ülkeler ayrıca ihracatı teşvik politikası uygulayarak; dış ekonomi politikalarını çok akılcı bir şekilde nihai olarak kendi ülkelerinin lehine çevirebilmelidirler. İhracatın etkin bir biçimde teşviki, ülkelerin ekonomik gelişmesine etkileri bakımından çok büyük önem arzeder (Kirtiş, 1994, s. 7-8).

İthal ikamesi politikası ile ihracatı teşvik politikası birbirine tamamen zıttır. **İthal ikamesi politikasında;** dışarıdan ithal edilecek mal ve hizmetler kısıtlanmıştır, hatta diğer ülkelerle ticari işlemler tamamen sona erdirilebilir, ülke içi üretime ve pazarlamaya hız verilmiştir, direkt olarak ülke idaresinin ekonomik faaliyetleri yönlendirmesi söz konusudur, tekelci bir piyasa sistemi ortaya çıkar, rekabet pek olmadığı için dışarıdaki teknolojinin takip edilmesi veya rekabet etme tehlikesi hemen hemen yoktur, uluslararası pazarlamayı ilgilendiren tüm konularda gelişmemiş bir organizasyon ve yapılaşma dikkati çeker, tüm üretilenlerin ülke içerisinde tüketilmesi planlandığından bir süre sonra üretim fazlalığı söz konusu olabilecek ve bu da; ülkede işsizlik, maliyetlerin yükselmesi, ekonomik durgunluk, finansman darlığı gibi bir çok sorunun ortaya çıkmasına sebep olacaktır. Fakat tüm bu olumsuz yanlarına rağmen savunma sanayii malları ve ülke açısından stratejik öneme sahip malları, her ülkenin kendi ihtiyacına yetecek seviyede ve ithal ikamesi politikası ile üretmesi; ülkenin dışa bağımlılığını bu konularda azaltacak ve bir çok önemli avantaj sağlayabilecektir. Ayrıca ülkenin bu önemli ihtiyaçları için dışarıya ödemesi gereken döviz yurt içine kalacak bütçesi açıkları azalacaktır. **İhracatı geliştirme politikasında ise;** dışarıya ihraç edilecek mallara ihraç kolaylığı sağlanır, ülke içi üretim dış rekabetle karşı karşıyadır ve yeni teknolojinin üretilmesi veya alınması zorunlu hale gelir, sanayinin gelişmesi ve dışa dönük uluslararası standartlara uygun üretim söz konusudur, hükümetin dolaylı yollardan müdahalesi vardır, ihracatın artması neticesinde ülke ihtiyacı olan döviz gelirlerini elde eder, pazarlama alanları genişler, ülkede sanayinin ve ekonominin gelişmesiyle milli gelirin artması söz konusudur.

Türkiye Cumhuriyeti tarihine bakıldığında planlı kalkınma dönemine kadar ithal ikamesi politikasına ağırlık verildiği görülür.

Cumhuriyetin kurulmasından sonra Türkiye'nin en önemli sorunu kalkınma ve sanayileşmektir. (Karlık, 1990, s. 116) Gelişmekte olan ülkeler arasında olan Türkiye ihracatını sınai ürünler yönünden arttırmak zorundaydı. Zira ürünler için talep esnekliği az ve üretim bakımından da mevsime bağlı olduğundan Türkiye olarak yalnızca tarıma değil aynı zamanda da sınai üretime de gereken önemi vermek zorundaydı.

1923- 1929 Döneminde Türkiye'nin Dış Ticareti: 1929 yılına kadar Türkiye Lozan Barış Anlaşması'nın kararlarına uymak zorundaydı. Koruyucu günlük tarifeleri yükselmiş, kriz sebebiyle fiyatlar yükselmiş ve 1925 yılına kadar dış ticaret hacminde artış görülmüştür. 1925'ten 1928 yılına kadar dış ticaret hacminde düşüşler meydana gelmiştir. (Bkz. Tablo: 1)

Kazım Kırış

Tablo : 1 1923- 1963 Döneminde Türkiye'nin Dış Ticareti

Yıl	İhr. 100.00 İth.100.00			Dış Tic. Hacmi İçinde %				
	İthalat	İhracat	Fark	İthalat.	İhracat	Hacmi	İhracat	İthalat
1923	86.871.5	50.769.7	- 38.081.8	171.04	68.48	137.661.7	38.89	63.11
1924	100.482.4	82.434.6	- 18.027.8	121.87	82.05	182.897.0	46.07	54.93
1925	128.952.8	102.699.6	- 26.263.2	125.56	79.64	231.852.4	44.33	55.07
1926	121.411.1	96.437.2	- 24.973.9	125.90	79.43	217.848.3	44.28	55.74
1927	107.761.8	80.748.8	- 27.003.0	133.44	74.94	188.500.6	42.84	57.16
1928	113.710.3	88.278.3	- 25.432.0	128.81	77.63	201.988.2	43.70	58.30
1929	123.658.0	74.827.2	- 48.730.8	165.12	60.58	140.820.4	37.72	62.28
1930	69.540.3	71.380.1	+ 1.839.8	97.42	102.65	120.160.1	50.65	49.35
1931	69.934.5	60.226.6	+ 291.1	99.52	100.49	88.688.9	50.12	49.88
1932	40.717.8	47.971.1	+ 7.253.3	84.88	117.81	103.158.6	50.09	45.91
1933	45.091.4	68.065.2	+ 12.973.8	77.86	128.77	141.767.5	56.28	43.72
1934	68.760.8	73.008.7	+ 4.245.9	94.18	108.17	146.866.5	51.50	48.50
1935	70.636.0	78.231.5	+ 5.596.5	92.66	107.92	187.288.3	51.90	48.10
1936	73.618.8	93.669.6	+ 20.057.7	78.69	127.24	199.764.6	55.90	44.01
1937	90.539.9	109.224.7	+ 18.584.8	82.89	120.64	233.917.8	54.68	45.32
1938	116.699.1	115.018.799	- 3.880.4	103.37	96.73	192.144.6	49.17	60.83
1939	92.497.6	9.647.2	+ 7.149.6	92.83	107.23	130.939.5	51.88	48.14
1940	50.034.6	80.904.9	+ 30.870.3	81.84	161.70	146.406.2	61179	38.21
1941	55.348.9	91.058.3	+ 35.707.4	60.79	164.61	238.994.1	62.19	37.81
1942	112.878.8	128.115.3	+ 13.236.5	89.50	11.72	362.074.7	52.77	47.23
1943	165.340.2	196.734.5	+ 41.394.3	78.98	126.65	304.182.5	55.88	44.12
1944	126.230.1	177.952.4	+ 51.722.3	70.93	140.97	265.233.5	58.50	41.50
1945	96.969.0	168.264.5	+ 71.295.5	57.62	173.52	333.468.3	63.44	36.58
1946	118.888.5	214.579.8	+ 95.691.3	65.41	180.48	467.945.4	64.35	35.05
1947	244.644.0	223.301.4	- 21.342.6	109.50	91.28	471.852.4	47.72	62.28
1948	276.053.0	196.799.4	- 76.263.6	139.76	71.55	538.045.2	41.71	68.29
1949	290.220.1	247.825.1	- 42.395.0	117.11	85.39	549.087.8	48.06	53.94
1950	285.664.0	263.423.8	- 22.240.2	108.44	92.21	716.187.5	47.97	52.03
1951	402.085.6	314.081.9	- 88.003.7	128.02	78.11	918.833.4	43.86	56.14
1952	555.918.7	382.913.7	- 193.006.0	153.18	85.28	928.594.3	39.49	60.51
1953	532.533.1	396.061.2	- 136.417.9	134.45	74.37	813.282.2	42.06	57.35
1954	478.358.4	334.923.8	- 143.434.6	142.83	70.01	810.983.5	41.18	58.82
1955	497.637.0	313.346.6	- 184.290.5	158.81	82.97	712.330.1	38.64	61.36
1956	407.340.2	304.989.9	- 102.350.3	133.56	74.87	742.342.2	42.81	57.19
1957	397.126.2	345.217.0	- 51.908.2	116.03	86.93	562.333.2	48.51	53.49
1958	315.098.2	247.235.0	- 87.863.2	127.45	78.46	823.780.6	43.96	56.04
1959	469.982.0	353.798.6	- 116.183.4	132.83	75.28	788.916.1	42.95	57.05
1960	468.185.8	320.730.3	- 147.455.5	145.97	68.50	853.944.4	40.65	59.35
1961	607.204.5	340.739.9	- 160.464.6	146.28	68.36	1.000.644.0	40.60	59.40
1962	619.447.1	381.197.5	- 238.249.6	182.90	61.54	1.065.703.0	39.09	61.91
1963	687.616.2	368.086.8	- 319.529.4	188.80	53.53	1.065.703.0	34.86	65.14

Kaynak : D.İ.E. Yayınları, Merk. B. Bült., (Erdoğan Alkin, Age. içinde, s. 420).

1923- 1929 Döneminde, ithalatta tüketim malları önemli bir yer tutarken (1923 yıllarında 130 milyon T.L. civarında) yatırım malları ithalatı (1923 yıllarında makina teçhizat 12 milyon T.L. civarında çok az bir orana sahipti. (Bkz. Tablo: 2).

Tablo 2
Mal Gruplarına Göre İthalat (Milyon T.L.) YATIRIM MADDELERİ

Yıllar	İnşaat Malz.	%	Makina ve Tech..	%	Toplam	%	Tüketim maddeleri	%	Hammadde	%
1923	4.4	2.6	12.8	9.2	17.1	11.8	82.5	57.0	46.2	9.2
1924	6.4	2.4	20.1	11.3	26.5	13.7	107.2	55.4	59.8	11.3
1925	4.7	2.0	38.4	15.9	43.1	17.9	130.6	54.0	67.9	15.9
1926	6.0	2.6	41.0	17.5	47.1	20.1	132.2	58.3	65.3	17.5
1927	6.7	3.2	39.1	18.5	45.8	21.7	107.8	51.0	67.6	18.5
1928	6.0	2.7	22.6	10.1	26.6	12.8	100.6	45.0	94.2	10.1
1929	7.5	2.0	25.9	10.1	33.5	13.1	118.8	46.3	104.1	10.1
1930	6.2	3.5	17.2	11.7	22.4	15.2	59.6	40.4	65.5	11.7
1931	4.6	2.7	18.2	12.8	20.8	16.5	50.3	39.7	55.5	12.8
1932	2.6	3.1	13.0	15.1	15.6	18.2	28.5	33.2	41.8	15.1
1933	2.6	3.5	10.5	14.2	13.2	17.7	25.2	33.7	36.3	14.2
1934	3.1	3.7	19.8	22.6	22.7	26.3	20.3	23.4	43.8	22.6
1935	3.2	3.8	17.2	19.4	20.4	23.0	20.4	24.3	47.3	19.4
1936	3.1	3.4	19.6	21.2	22.7	24.6	22.4	22.9	48.0	21.2
1937	3.8	3.4	22.4	19.6	26.3	23.0	26.4	23.1	61.6	19.6
1938	5.8	3.9	38.8	25.9	44.6	29.8	30.4	20.3	74.8	25.9
1939	4.5	3.8	30.8	26.1	35.3	29.9	20.2	17.1	62.7	26.1
1940	2.6	4.3	12.5	18.2	15.4	22.5	19.6	28.4	33.8	18.2
1941	1.8	2.4	11.4	15.3	13.2	17.7	13.5	18.1	48.0	15.3
1942	3.9	2.7	28.5	19.4	32.5	22.1	37.1	25.1	78.0	19.4
1943	3.7	2.0	41.0	20.2	44.8	22.2	43.8	21.5	114.4	20.2
1944	6.6	4.0	32.8	19.9	39.4	23.9	24.8	15.1	100.6	19.9
1945	4.8	3.8	21.5	17.1	28.4	20.9	19.2	16.3	80.5	17.1
1946	9.0	4.1	53.4	23.8	62.4	27.9	15.2	6.8	158.3	23.8
1947	20.1	3.0	168.0	24.2	186.1	27.2	155.7	22.7	343.1	24.2
1948	84.0	10.9	218.2	28.3	302.2	39.2	190.7	24.8	272.2	28.3
1949	94.2	11.6	249.6	30.7	343.8	42.3	165.8	20.4	302.8	30.7

Kaynak: DİE, Aylık İstatistik Bültenleri; Tic. Bk. Konjonktür Bültenleri, DİE yıllıkları, M.B. Bültenleri
Kaynak: D.İ.E.Yay. Merkez B. Bült., (Erdoğan Alkin, Age. içinde, s. 235)

1923- 1929 döneminde, toplam ihracatta tarımsal malların oranı çok yüksek iken, sanayi mallarının oranı düşüktü (Bkz. Tablo: 3).

Tablo: 3 Mal Gruplarına Göre İhracat %

Yıllar	Tahıl ve tahılsal maddeler	Baklagıl.	Meyve ve Sebze	Hayvanlar ve Hayv. maddeler	Orman ürünleri	Tohumlar	San. Ham Maddeleri ve Bitkil.	Madenler	Mamüller ve yarı mamüller	Çeşitler
						1.0				4.3
1923	.1.0	0.6	18.3	9.1	2.6	1.2	57.6	3.8	3.7	6.9
1924	1.2	0.7	17.1	8.0	2.4	1.2	60.1	3.2	3.4	7.7
1925	1.8	0.6	17.4	8.5	1.2	1.0	54.2	3.1	3.5	14.1
1926	2.4	0.7	15.9	7.1	2.4	1.7	51.8	4.4	0.5	17.5
1927	3.9	1.6	14.1	8.7	1.7	1.8	43.1	3.8	4.8	12.0
1928	5.2	1.0	17.5	9.7	1.8	1.3	46.6	3.0	0.8	11.2
1929	7.0	1.0	12.9	11.1	1.6	1.0	44.1	4.2	5.6	17.3
1930	1.9	0.7	18.1	13.0	2.3	1.0	42.9	3.3	1.2	15.1
1931	5.3	1.0	20.1	16.0	2.1	1.5	32.4	2.6	4.7	11.5
1932	7.3	1.9	21.0	16.5	2.0	1.9	34.0	6.4	0.8	12.5
1933	4.5	2.2	19.2	13.0	5.1	1.5	31.1	7.2	3.6	13.8
1934	11.7	2.6	18.8	12.1	2.3	1.4	27.7	7.8	2.1	11.5
1935	8.7	1.8	26.3	9.6	2.0	1.4	31.6	8.7	1.8	12.2
1936	4.6	1.8	23.6	9.4	1.1	1.1	40.1	5.6	0.3	10.1
1937	13.4	1.9	14.4	5.8	1.2	1.4	45.5	6.6	1.2	0.4
1938	10.9	2.0	25.8	7.1	0.9	—	43.1	6.3	2.2	9.8
1939	6.4	2.6	16.9	9.9	2.1	—	44.5	7.8	1.6	11.8
1940	9.1	2.7	14.3	7.9	1.9	—	41.0	6.0	6.4	10.8
1941	5.6	1.9	21.5	12.8	2.3	—	39.5	4.0	1.8	21.0
1942	2.7	—	20.0	14.9	2.3	—	31.3	5.0	0.8	12.5
1943	1.2	0.1	13.8	10.9	4.6	—	51.7	5.2	0.2	9.8
1944	0.4	1.3	23.2	7.3	1.6	—	49.2	6.3	0.02	14.1
1945	3.3	4.3	21.7	9.7	1.6	—	46.0	2.3	—	13.2
1946	13.1	4.3	26.0	14.8	1.7	—	23.5	4.4	—	12.7
1947	20.7	4.0	15.0	9.7	1.2	—	30.6	5.3	0.002	

Kaynak: D.İ.E. Yay., Merkez B. Bült., (Erdoğan Alkin, Age, s. 36)

1927- 1932 yılları arasında Türkiye'nin Dış Ticaretinin Dünya Ticaretine Oranı: (%)

Yıllar	Oran
1927	0,30
1928	0.31
1929	0.29
1930	0.36
1931	0.31
1932	0.34

Kaynak: D.İ.E. Yayınları

1929 yılında yeni gümrük kanunu ve 1447 sayılı, Menkul Kıymetler ve Kambiyo Borsaları Kanunu'nun çıkarılmasıyla Maliye Bakanlığı döviz kontrol altına aldı (Alkin, 1981, s. 231).

Her ne kadar Türkiye'nin dış ticareti; dünya ticaretine göre iyi bir noktada görünmekteyse de bunun asıl sebebi; birinci dünya savaşından sonra fiatların yükselmeye başlaması ve Türkiye'nin savaştan dolayı biraz geç etkilenmesidir. Büyük Ekonomik Kriz'in (1929-1933) de etkisiyle üretimden çok üretilmiş malların satışının sorun olduğu bu dönemde "ne yapıp yapıp, üretilmiş malları ve birikmiş stokları satma" çabaları birinci plana çıkmıştır (Mucuk, 1989, s. 207).

1930- 1938 Döneminde Türkiye'nin Dış Ticareti :

1929 yılında yürürlüğe giren dış ticaret rejimi bu dönemde de ithalatın ve ihracatın düşmesine sebep olmuştur. 1932-1939 yılları arasında kalkınmayı sağlamak amacıyla Devletin Karma Ekonomi politikası uygulamaya konulmuştu. Bu yıllarda tarımsal malların sanayi mallarına göre oranı oldukça fazlaydı. (Bkz. tablo: 3) 1930 yılında çıkarılmış olan 1705 sayılı "Ticaret ile Tahşiş'in Meni ve İhracatın Murakede ve Korunması kanunu ile ihracatın artırılması hedeflenmiştir.

1936 yılında, ihracatçıların ihracat birliğine kayıt olması zorunlu hale getirilmiş ve takas komisyonlarının yetkisini üzerine alan takas takas limited şirketi kurulmuştu. Ayrıca bu şirket, ihracatçı birlikleri tarafından yapılan ihracattan doğan ithal haklarının kullanılması yetkisini de almıştı. 1932 yılında yürürlüğe giren takas komisyonları kurulmasına dair kanun çıkarıldı ve sonuç olarak Türkiye dış ilişkilerde bulunduğu ülkelerde uygulanan bir takım sistemleri almaya ve uygulamaya başladı (Alkin, 1981, s. 231). Bu sistemlerin uygulanmaya konması ticari işlemlerde az da olsa etkisini göstermiştir fakat tek başına bu sistemlerle eksikler tamamen giderilmiş olmuyordu.

1939- 1946 Dönemi Türkiye'nin Dış Ticareti:

Bu dönemde savaş nedeniyle; bazı malların ihracı lisansa bağlanmış, bazı malların ihracı ise yasaklanmıştır ve Türkiye'nin dış ticaret hacmi daralmıştır, fakat dünyada fiyatların yükselmesi sebebiyle tablodaki değerler azalma görüntüsü vermemiştir (Bkz. Tablo: 1). Örneğin makina ve teçhizatların toplam ithalat içindeki oranı 1939 yıllarında 31 milyon T.L. iken 1946 yılında 56 milyon T.L. civarındadır (Bkz. Tablo: 2).

1940 yılında yürürlüğe giren "Milli Koruma Kanunu" ile hükümeti dış ticareti sınırlamaların etkin şekilde uygulanması sonucunda döviz girdileri artmıştır, ayrıca Türkiye bu yıllarda sırasıyla şu ülkelerle ticaret hacmini arttırmıştır, Almanya, A.B.D., İngiltere, Mısır, Romanya, Yunanistan (Alkin, 1981, s. 231). 1946 yıllarında dış ticarete getirilen sınırlama kaldırılmıştır.

1947- 1949 Döneminde Türkiye'nin Dış Ticareti

1946- 1950 yılları arasında alınan bir takım istikrar tedbirleriyle döviz girdilerinde önemli artışlar sağlanmıştır. Bu tedbirlere bir örnek verecek olursak 1946 ve 1950 tarihlerinde ihracatı arttırmak amacıyla Türk lirasının değeri düşürülmüştür. İkinci Dünya Savaşı' nın bittiği 1946 yılında ihracatı teşvik amacıyla % 116 civarında devalüasyon kararı alınmış fakat ihraç malları arzı ile ithal malları talebinin elastikiyetinin olmaması sebebiyle hedeflenen amaca ulaşamamış ve 1947 yıllarından itibaren dış ticaret açık vermeye başlamıştır (Bkz. Tablo:1) .

1950-1962 Döneminde Türkiye' nin Dış Ticareti:

Dış ticaretin serbest bırakılması nedeniyle 1958 yılına kadar döviz açıkları had safhaya gelmiş ve dış ticaret hacmi daralmış (Bkz. Tablo:5) 1958 yılında bir takım istikrar önlemleri almak gereği ortaya çıkmıştır. İstikrar önlemleri dış ticarete bir yavaşlamaya sebep olmuştur.

Tablo:5 1950-1958 döneminde Türkiye' nin Dış Ticareti (Milyon Dolar)

<u>Yıllar</u>	<u>Ihracat</u>	<u>İthalat</u>	<u>Fark</u>
1950	263.4	285.7	-22.3
1951	314.1	402.1	-88.0
1952	362.9	555.9	-193.0
1953	396.1	532.5	-136.4
1954	334.9	478.4	-143.5
1955	313.3	497.6	-184.3
1956	305.0	407.3	-102.3
1957	345.2	397.1	-51.9
1958	247.3	315.1	-67.8

Kaynak: D. İ. E. Yayınları

1959-1962 döneminde dolar bazında Türkiye' nin dış ticaretinde yükselme görülmüş fakat bu yükselme yapılan fiili devalüasyon sonucunda beliren yeni döviz kurlarının uygulanmasından doğmuştur ve ayrıca Türkiye ithalatının dünya ithalatı içindeki yeri 1962 yılında 0.24 gibi önemsiz bir rakamdır. (Alkin, 1981, s. 239) (1980-1990 döneminde de devletin sağlamış olduğu tüm desteğe ve verdiği büyük orandaki sübvansiyonlara rağmen toplam dünya ihracatında Türkiye' nin payı küçüktür).

1956 yılında 6802 sayılı Gider Vergileri Kanununda yer alan ve sadece muamele vergilerine uygulanan ihracat muaflığı İstihsal Vergisine de uygulanabilmesi için kanun çıkarılmıştır. Bu kanuna göre ihracat ile ilgili gider vergisi muafiyetleri şu şekilde uygulanmıştır (1):

1. vergi tutarlarının tamamen istisna edilmesi,
2. veya tahsil edilen vergilerin terar iadesi.

1953 yıllarına kadar olan tedbirler sayesinde döviz girdileri artmış fakat 1953 yıllarında döviz rezervleri azalmış ve istikrar politikasından vazgeçilerek bu tarihten itibaren 1958 yıllarına kadar ihracatı yapılan mallar Lisansa Bağlı Mallar ve Serbest İhraç Malları olarak iki başlık altında toplanmış ve bir takım teşvik tedbirleri getirilmiştir. Fakat tüm bunlara rağmen Türkiye' nin döviz rezevleri azalmış dolayısıyla dış ticaret açığı kapatılamamıştır.

Bir karşılaştırma yapmak açısından 1973-1985 yılları arasındaki uluslararası ticaret istatistikleri nicelendiğinde, ikinci dünya savaşından bu yana bakıldığında dünya ihracatının dünya üretiminden daha hızlı arttığı görülür, dolayısıyla ülkeler arası bağımlılık da artmaktadır. 1973-1985 yılları arası sanayi malları ihracatının artışının tablo ile karşılaştırılması: (Karafakioğlu, 1990, s. 9)

Tablo 6: Dünya Sanayi Malları İhracatı (milyar dolar)

	1973	1980	1981	1985
Demir ve Çelik	98.5	76.2	74.0	69.3
Kimyevi Maddeler	41.0	153.0	148.6	103.4
Diğer Yarı Mamüller	29.0	92.7	88.6	66.4
Sanayi Makineleri	52.6	169.0	160.6	150.8
Büro ve Haberleşme Araçları	17.2	60.0	82.0	97.0
Motorlu Taşıma Araçları	41.0	127.4	129.6	168.8
Diğer Makina ve Taşıma Araçları	62.0	198.7	211.0	216.9
Beyaz Eşya	18.8	48.9	62.0	68.9
Tekstil	28.4	55.4	68.6	88.4
Giyim Eşyası	12.8	40.2	41.0	49.2
Diğer Tüketim Malları	24.3	83.7	82.6	91.6
Toplam	847.0	1.094.1	1.103.0	1.197.9

GATT International Trade 1986/1988.

(1) Resimi Gazete, 16.6.1930 tarih, 6802 sayı.

Diğer yandan ihracatla ithalatın büyük ölçüde sanayileşmiş ülkelerin kendi aralarında gerçekleştirdiği görülmektedir (Karafakioğlu, 1990, s. 9).

Tablo: 7 Kim Kime Satıyor (% Dünya İhracatı 1983).

İhracat	Sanayileşmiş Ülkeler	OPEC	Üçüncü Dünya Ülkeleri	Doğu Bloku ve Çin	Toplam
Sanayileşmiş Ülkeler	(% 48)	8	9	-	67
OPEC	(8)	-	4	-	12
Üçüncü Dünya Ülkeleri	(6)	1	9	-	12
Doğu Bloku ve Çin	(8)	-	1	-	9
Toplam	(7)	7	16	-	%100

Kaynak: V.H. Kirpalan Int. Mark, Random Hse., New York, 1985

Sanayileşmiş ülkeler birbirlerine sanayi malları satmakta ve diğer ülkelerden petrol ve hammaddeler satın almaktadırlar. Petrol zengini OPEC ülkeleri ise ihracatının ve ithalatının büyük bir kısmını sanayileşmiş ülkelerden yapmaktadırlar.

Gelişmiş ülkelerde olduğu gibi, gelişmekte olan ülkelerde devlet ekonominin canlandırılması için gereken her türlü desteği direkt olarak veya dolaylı yollarından (vergi iadesi, teşvikler vs.) vermelidir (Cemalcılar, 1994, s. 1-2).

Uluslararası ticaret bir çok şekilde tanımlanmıştır, fakat kısa ve öz olarak şöyle tanımlanabilir; pazarlama bilgilerinin toplanması, planların yapılması, mamül geliştirme, tutundurma, fiyatlandırma ve dağıtım gibi faaliyetlerin birinin veya birkaçının ülke sınırları dışında yapılması; veya daha geniş şekliyle bahsedilen faaliyetlerin çoğunun birden çok ülkede uygulamaya konmasıdır (Terpostra, 1987, s. 4-5).

Uluslararası pazarlara yönelmelerin bir çok nedeni vardır, fakat bunlar iki temel nedene indirgenebilir:

1- Satış yapma potansiyeli ve kar sağlama fırsat ve imkanları, 2- İç pazarın durgunluğu ve talep yetersizliğidir (Mucuk, 1991, s. 281).

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan planlı döneme kadar olan süre içerisinde ülke içi üretime yönelik İthal İkamesi Politikası izlenmiştir, sorunun asıl nedeni Türkiye'nin satacak malının olmaması değildir. Temel neden; ihracatın sanayi yatırımlarının ve diğer döviz kazandırıcı faaliyetlerin devlet ve sanayiciler tarafından ihmal edilmiş, iç piyasayla yetinilmiş olunmasından kaynaklanmaktadır.

Üretimlerini diğer ülke standartlarına getirmeyen ve onların uyguladığı sistemlere (takas, kambiyo borsaları oluşturma, teknoloji... gibi) ayak uyduramayan ülkelerin serbest ticaretinin iyi bir seviyede olması mümkün değildir. Zaten gelişmiş ülkeler kendi kalkınmalarını öncelikli tercih edeceklerinden, gelişmekte olan ülkelerin kalkınmasını ve kendilerine rekabet teşkil edecek şekilde büyümelerine yardımcı olmayacaklardır ancak kendileri açısından önemli, bir takım bulunmayan malların ve hammaddelerin satın alınmasına göz yumacaklardır. Ayrıca üretim teknolojisinin çok yüksek olduğu gelişmiş ülkelerin ürettiği mallar ile gelişmekte olan ülkelerin daha düşük teknolojiyle ürettiği malların birbiriyle uluslararası uluslararası pazarda rekabet etmesi mümkün değildir. Gelişmekte olan ülkelerin kalkınmak için teknoloji yatırımlarına girmesi, ödemeler dengesi açığı meydana getirebilmekte, zaten sağlanamayan ekonomik istikrarın daha fazla bozulmasına sebep olabilmektedir.

Gelişmekte olan ülkelerin ihraç ettiği malların arz esnekliği ile ithal ettiği malların talep esnekliğinin az olması bu ülkelerin ekonomik kalkınmasını engellemiştir. Gelişmekte olan ülkelerin ihracat kapasitelerinin dar olması ve bir çok ithal edilecek mala ihtiyaç duyması sebebiyle çok iyi bir politika izlemesi gerekmektedir. Bir taraftan her pazar için farklı bir şekilde uygulamayı gerektiren farklılaştırılmış pazarlama stratejisi uygularken, bir taraftan da pazarlama karmasında hiçbir değişiklik gerektirmeyen standart pazarlama karması stratejisini etkin bir şekilde uygulamak gerekmektedir. Bu arada devlet de tüketicileri ve üreticileri korumak ve ülkenin kaynaklarını verimli kullanılmasını sağlamak amacıyla bir takım yasalar çıkarması ve önlemler alması gerekmektedir. Ülkeler bir taraftan ihracat gelirlerini arttırırken bir taraftan da ithal ikamesi yoluyla ithal ihtiyaçlarını azaltıp döviz birikimlerini arttırmalıdır.

Günümüzde, tüm dünya ve hemen hemen her ülkede işletmelerin amacı; karlarını uluslararası pazarlarda da arttırmaya yönelmiştir. Örneğin bazı mamüllerde işletmeler ulusal sınırlar dışında ve bir çok ülkede faaliyet göstermeye yönelmişlerdir, bunlardan bazıları; Hamburger, Kentucky Chicken ve Mac Donalds gibi fast food denilen yiyecekler, bir çok ülkenin üretip pazarladığı Mer-

cedes, Mazda, Lada, Volvo gibi otomobiller... vs'dir.

Dış ekonomi politikasının amacı; ekonomik kalkınmayı sağlamak, ülkelerarası ticareti geliştirmek, ödemeler dengesinin ülke lehine geliştirilmesini sağlamak, uygulanacak kota ve tarifelerle ülke ekonomisini korumak, ihracat işlemlerini karlı ve avantajlı alanlarda kolaylaştırıp hızlandırmak, ülkenin ihtiyacı olan mal ve hizmetleri alabilmesi için döviz girdilerini hızlandırıcı önlemleri almak, diğer ülkelerin uluslararası pazarlamada kullandıkları sistemleri geliştirip uygulamak ve dolayısıyla ekonomik gelişmeyi ve sosyal refahı sağlamaktır.

Ülkeler, dış ekonomi politikalarını, planlı, akılcı ve ülkenin o günkü şartlarına göre ayarlayıp, neticede kendi yararlarına olacak şekilde neticelenmesini sağlamalıdır.

Dış ekonomi politikalarını; bir takım ülkelerde başarıyla uygulanmış ve bir takım ülkelerde başarısız olmuştur. Aslında her ülke bu günkü seviyesine belirli aşamalardan geçerek gelmiştir. O halde dış ekonomi politikalarını hazırlarken ve uygularken; başta ülkenin menfaati esas olmak üzere, ülkenin o günkü şartlarına uygun, gerektiğinde çok elastik, gerektiğinde çok iyi korunmaya alınabilen, diğer ülkelerin muhtemel değişimlerine uyum gösterebilen, dünyadaki olumlu ve olumsuz değişmelere ayak uydurmada gecikmeyen, ülke lehine durumlarda dış ticareti destekleyen, ithali ülke aleyhine olan durumlarda iç ticareti tercihli hale getirin, kişi menfaatlerini değil de toplum menfaatlerini esas alan bir politikayı izleyebilen, kısaca ülke ekonomisini her türlü durumda avantajlı duruma getirecek faktörleri dikkate alan bir politika izlenmesi ülkenin faydasına olacaktır.

KAYNAKÇA

HOULDING, E.Kenneth: "Principles of Foreign Policy, Prentice Hall, Inc., 1963.

KARLIK, Rıdvan: "Türkiye'de İhracata Yönelik Dış Ticaret Politikası ve İhracatın Yapısal Analizi." Eski İ.T.İ.A. Yayınları, No: 267/ 158, Eskişehir, 1981 .

AKTEPE, Eyüp: "Uluslararası Pazarlama (Teori ve Tatbikatlı) "Atatürk Ü. Yayını No: 614-79- 19., Erzurum, 1983.

KARLUK, Rıdvan: "Dünya Ekonomisinde Uluslararası Ekonomik Kuruluş ve Birleşmeler", Bilim ve Teknik Yayınevi, İstanbul, 1990,

KIRTIŞ, A.Kazım: "Ülkelerin Dış Ticareti ile Ödemeler Dengesi Arasındaki İlişkinin İncelenmesi ve Uluslararası Pazarlamada Vadeli İhracatın Ülke Ekonomisi Açısından Önemi" *Açıksöz Dergisi*, Şubat 1994, Malatya.

KARLUK, Rıdvan: "Dünya Ekonomisinde Uluslararası Economic Kuruluş ve Birleşmeler", *Bilim ve Teknik Yayınevi*, İstanbul, 1990.

ALKIN, Erdoğan: "Uluslararası Ekonomik İlişkiler" *Ist. Ü. Yay. No: 2881/ 478*, *Ist.* 1981.

MUCUK, İsmet: "Modern İşletmecilik", *Der. Yayınları*, *Ist.* 1989.

Resmi Gazete, 16.6.1930 tarih, 6802 Sayı.

KARAFAKIOĞLU, Mehmet: "Uluslararası Pazarlama Yönetimi" *İşl. Fak. Yay. No: 224*, *Istanbul*, 1990.

CEMALCİLER, İlhan: "Pazarlama, Kavramlar, Kararlar." *Rota Basımevi*, *Ist.* 1994, s.1-2

TERPSTRA, Vern: "International Marketing" *The dreyden Press, Int. Edition, New York-1987*, s. 4- 5

MUCUK, İsmet: "Pazarlama İlkeleri" *Der. Yayınları*, No: 39, *Istanbul* 1991.

